

นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21

TEACHING SOCIAL STUDIES INNOVATION IN THE 21ST CENTURY*

พระครูวินัยธรวรณา ญาณวโร(สุวรรณเพ็ง), ปาณจิตร สุขุมาลัย
Phrakru Winaithorn Wanthana Nanavaro (Suwannapeng), Panjit Sukuman
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkean Campus, Thailand
E-mail: wantanana60@gmail.com

บทคัดย่อ

นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดการเรียนรู้โดยยึดปรัชญาการสร้างความรู้ด้วยตนเองและวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ active learning ซึ่งนวัตกรรมที่ใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษาตามหลัก 3R และ 7C เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 5 วิธี คือ 1) การจัดการเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) 2) การจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based learning) 3) การจัดการเรียนรู้แบบการใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-based learning model) 4) การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM education) และ 5) การศึกษาบทเรียนและวิธีการแบบเปิด (lesson study & open approach) โดยครูและผู้เรียนเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อสนองตอบต่อยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

บทคัดย่อ : นวัตกรรม; การสอนสังคมศึกษา; ศตวรรษที่ 21

Abstract

The social studies teaching innovation of the 21st century is a learning management based on the self-knowledge creation philosophy in the form of ‘active learning’ approach, which is the innovation used to develop learners in the social studies subject according to 3R and 7C principles to have 21st century skills for living, consisting of 5 methods of learning management: 1) Problem-based learning; 2) Project-based learning; 3) Creativity-based learning model; 4) STEM education; 5) lesson study & open approach by getting teachers and learners understand how to change their roles to develop the learning process to achieve the goals of the curriculum in response to the national strategy.

Keywords: teaching social studies, innovation, 21St Century

*ได้รับบทความ: 8 ก.พ. 2564; แก้ไขบทความ: 10 มี.ค. 2564; ตอรับตีพิมพ์: 30 เม.ย. 2564

บทนำ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) กำหนดยุทธศาสตร์ชาติซึ่งเป็นกรอบในการ พัฒนาประเทศให้บรรลุวิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยใช้ยุทธศาสตร์หลัก 6 ประการ คือ 1) ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 2) ยุทธศาสตร์ ด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์การ พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน 4) ยุทธศาสตร์ด้านการ สร้าง โอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพ ชีวิตที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อม 6) ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบ การบริหารจัดการภาครัฐ

ครูสังคมศึกษาต้องเข้าใจภาวะเศรษฐกิจและแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นอย่างดี เพื่อนำมาบูรณา การกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาให้ไปในทิศทางเดียวกัน ธาณินทร์ ณะอม (2563) สรุปว่า การพัฒนาเศรษฐกิจไทยใน ช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ โครงสร้างการผลิต เปลี่ยนผ่านจากภาคเกษตรไปสู่ภาค อุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น มีศักยภาพที่จะพัฒนาเพื่อ สร้างฐานการ ผลิตสำหรับขับเคลื่อนเศรษฐกิจเข้าสู่ประเทศที่มี รายได้สูงในอนาคต

หน้าที่ของครูที่สำคัญยิ่งคือการพัฒนาผู้เรียนของ ประเทศไทยให้เป็นทรัพยากรที่มีความมากที่สุดให้ บรรลุจุดหมาย 5 ประการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) คือ 1. มีคุณธรรม จริยธรรมและ ค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตน ตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2. มีความรู้ ความสามารถ ในการสื่อสาร การคิดการแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมี ทักษะชีวิต 3. มีสุขภาพกายและ สุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรีย์และ รักการออกกำลังกาย 4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็น พลเมืองไทยและ พลเมืองโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่ มุ่งทำ ประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข จุดหมายนี้ยังมีความ ทันทสมัยในปัจจุบัน

ในศตวรรษที่ 21 ที่โลกเปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก ครูต้อง เตรียมการเพื่อพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ระดับ อนุบาลจนถึงระดับ มัธยมศึกษาตอนปลายที่มีความรู้สึว่าตัวเองพิเศษมีความเชื่อมั่นสูง ทำอะไรก็ทำได้ ทั้หนที่ มีเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญในชีวิตและ ค่อนข้างติดสบายแต่ข้อดีของผู้เรียนยุคนี้ คือ มีจิตสาธารณะ รักสิ่งแวดล้อม มีชีวิตที่มีแบบแผนเป็นระเบียบและมีความ เคารพกฎหมายมากกว่าคนยุคก่อนๆ เพราะ ได้รับการปลูกฝังมาดี (กุลวดี ทองไพบูลย์, 2557)

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงต้องส่งเสริมการพัฒนาประเทศไทยไปสู่โมเดล ประเทศไทย 4.0 (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559) ที่มีเป้าหมายจะพัฒนาประเทศให้ เป็นประเทศในโลกที่หนึ่งภายใน ปี 2579 (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2558) เป็นประเทศให้มีรายได้สูงและขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ด้วยการ

พัฒนาที่สมดุล 4 มิติ ได้แก่ มีความสมดุลในความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การมีสังคมที่ดีมีสุข และการเสริมสร้างภูมิปัญญามนุษย์ และต้องปรับระบบการศึกษาให้เป็น “การศึกษาไทย 4.0” ที่จะต้องปรับปรุงตำราเรียนและเปลี่ยนระบบการประเมินให้สอดคล้องกับหลักสูตรเน้นการ คิดวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ในการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 นั้น ครู ต้องทำงานหนักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บรรลุจุดหมาย ของหลักสูตร ผู้เขียนตั้งใจนำเสนอเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้ เรียนเป็นสำคัญ (student-centered learning) ที่ครูมีบทบาท ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ต่อไป

สังคมศึกษากับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ต้องคำนึงถึงทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเริ่มต้นในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีแนวคิดเรื่อง “ทักษะแห่ง อนาคตใหม่: การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) พัฒนาโดยเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills: P21) ที่ต้องการเห็นเยาวชนมีทักษะ 3R ประกอบด้วย Reading (การอ่าน) wRiting (การเขียน) และ aRithmetic (คณิตศาสตร์) และ 7C ประกอบด้วย Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการ แก้ปัญหา) Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) Cross-Culture Understanding (ทักษะด้าน ความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การ ทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) Communications, Information & Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และ รู้เท่าทันสื่อ) Computing & ICT literacy (ทักษะด้าน คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) Career & Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะ การเรียนรู้)

สาระวิชาหลักและทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ภาษาอังกฤษ การอ่าน ภาษาของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์การ ปกครองและความเป็นพลเมืองที่ดี โรงเรียนต้องส่งเสริมความ เข้าใจเนื้อหาวิชาการให้อยู่ในระดับสูงด้วยการสอดแทรกทักษะ เพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เข้าในวิชาหลักทุกวิชา ได้แก่ ความรู้เรื่องโลก ความรู้ด้านการเงิน เศรษฐกิจ และการ เป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี ความรู้ด้าน สุขภาพ และความรู้ด้าน สิ่งแวดล้อมซึ่งสัมพันธ์กับสาระของ สังคมศึกษาทั้ง 5 สาระ ที่อิงมาตรฐานการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ครูสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

รัชนิกร ทองสุคติ (2544:75-80) ได้นำเสนอ หลักการสอนและการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

1. ครูควรเอาใจใส่ในการเลือกสรรเนื้อหาเพื่อ นำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกัน เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีคุณค่า เพื่อการเป็นเมืองที่มีศักยภาพ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับชีวิตจริง

2. ครูผู้สอน สอนด้วยวิธีบูรณาการ เนื้อหาวิชา สังคมศึกษาที่หลากหลาย กว้างขวาง ครอบคลุม องค์ความรู้ที่ใหญ่ นำมาบูรณาการในกลุ่มวิชาเดียวกัน และต่างสาขาวิชาโดยใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งข้อมูลในการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ ที่หลากหลาย เนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงตัวอย่างจาก ชุมชนและประสบการณ์ของผู้เรียนที่นำมาบูรณาการเข้า ด้วยกันนั้นควรเป็นเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจทางสังคม และความเป็นพลเมือง นำไปสู่การปฏิบัติตามสภาพจริง

3. ครูสอนสังคมควรให้ความสำคัญการสอนสังคม ที่อยู่บนฐานค่านิยม หัวข้อเนื้อหาการเรียนการสอนควรเป็นประเด็นที่ได้รับการเลือกสรรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นที่เป็นที่กังวลหรือข้อขัดแย้งอยู่ในสังคม โดยครูกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณและตัดสินใจเกี่ยวกับ ประเด็นทางสังคมโดยใช้ฐานของค่านิยมเป็นเกณฑ์ครูสังคมที่ดีที่สุดจะพัฒนาความตระหนักของค่านิยมของตนเอง และพัฒนาวิธีการที่จะใช้ค่านิยมนี้มาใช้ในการเลือกสรรเนื้อหา สื่อ คำถาม กิจกรรม วิธีการวัดและประเมินผลในขณะเดียวกันครูผู้สอนควรทำให้ผู้เรียนมั่นใจและตระหนักในเรื่องค่านิยม ความซับซ้อนและปัญหาในประเด็นที่ศึกษา

4. ครูสอนสังคมควรมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ในขณะสอนครูไม่ควรบรรยายเนื้อหา หรือบอกจุด แต่ครูควรเตรียมกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีส่วนลงมือทำกิจกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะทำงานเดี่ยว คู่หรือกลุ่ม โดยมีครูคอยชี้แนะอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนลักษณะนี้ครูและนักเรียนจะ ผลัดกันมีบทบาทที่โดดเด่น

ครูสังคมศึกษา เจเนอเรชัน ซี (Generation C) กับผู้เรียน เจเนอเรชัน แซด (Generation Z) ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบันเป็นวัย ที่เรียกกันว่า เจเนอเรชัน แซด (MTHAI, 2016) ซึ่งเกิดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมาที่มีลักษณะที่ครูควรทำความเข้าใจ และนำไปเป็นปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ การมีสมาร์ทโฟน เป็นอวัยวะที่ 33 เป็นมนุษย์ข้อมูลที่ห่วงอนาคต เชื่อมโลก เชื่อมวัฒนธรรม มีความอดทนต่ำ มีแนวโน้มเป็นมนุษย์ หลายงาน (มนัสนันท์ หัตถศักดิ์, 2557) ต้องการความรักและความ ห่วงใย มีต้นแบบในวัยใกล้เคียงกัน ต้องการเหตุผลและหาความรู้ ได้ทุกที่ผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ครูสังคมศึกษายุคนี้จึงต้องให้ความสำคัญในการจัด ห้องเรียนที่นำเอาเทคโนโลยีมาเสริมกับกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แรงจูงใจ มีการแข่งขัน มีรางวัล จะทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้น ในการเรียนรู้และครูต้องปรับตัวให้เข้ากับ เจเนอเรชัน แซด โดยการพัฒนาตนเองให้เป็น เจเนอเรชัน ซี (มนัสนันท์ หัตถศักดิ์, 2557; กระปุก, 2556; สวทช., 2560) ที่สามารถใช้สมาร์ตโฟน อินเทอร์เน็ต และโซเชียลมีเดีย เป็นผู้แบ่งปันความรู้และข้อมูล ข่าวสาร

ดังนั้นครูเจเนอเรชัน ซี ของผู้เรียนเจเนอเรชัน แซด ต้องยืดหลักลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ (teach less, learn more) เพื่อมีเวลาให้ผู้เรียนปฏิบัติมากขึ้น มีคุณลักษณะเป็น “ครู 9 E” (มนัสนันท์ หัตถศักดิ์, 2557) คือ มี Experience (ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต) Extended (มีทักษะ การค้นหาความรู้ด้วยเทคโนโลยี) Expanded (ขยายความรู้ ด้วยเทคโนโลยีสู่ผู้เรียน) Exploration (สามารถเลือกเนื้อหา ที่ทันสมัย ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์) Evaluation (เป็นนัก ประเมินที่ดี) End-User (เป็นผู้ใช้ปลายทางที่ดี) Engagement (แลกเปลี่ยนความเห็น หาแนวร่วมบนอินเทอร์เน็ต) และมี Efficient and Effective (ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจะต้อง เป็นผู้ใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว)

สังคมศึกษากับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ปรัชญาการสร้างความรู้ด้วยตนเองมีอิทธิพลต่อผู้เรียน สำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ดังนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2555) 1) มีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่พอใจ แสดงความเห็นและลักษณะ เฉพาะของตนเอง 2) ต้องการดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ตรงตามความพอใจและความต้องการของตนเอง 3) ตรวจสอบหาความจริง เบื้องหลัง 4) เป็นตัวของตัวเองและสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อ รวมตัวกันเป็นองค์กร 5) ชอบความสนุกสนาน และการเล่นถือเป็น ส่วนหนึ่งของงาน การเรียนรู้และชีวิตทางสังคม 6) การร่วมมือ และความสัมพันธ์เป็นส่วน หนึ่งของทุกกิจกรรม 7) ต้องการ ความเร็วในการสื่อสาร การหาข้อมูลและตอบคำถาม 8) สร้าง นวัตกรรมต่อ ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต

ครูสังคมศึกษาต้องตระหนักอยู่เสมอว่าผู้เรียนยุคนี้เป็น เจเนอเรชัน แซด ครูจึงต้องออกแบบการ เรียนรู้และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการ ดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 (3R และ 7C) นอกจากนี้ต้องเสริมด้วยการพัฒนาสมอง (วิจารณ์ พานิช, 2555) ตามแนวคิดของ โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) 5 ด้าน ได้แก่ สมองด้านวิชาและวินัย ด้าน สังเคราะห์ ด้าน สร้างสรรค์ ด้านเคารพให้เกียรติ และด้านจริยธรรม เพื่อให้เกิด มิติทางปัญญา

1. การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning)

การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (ปานวาด อวยพร, 2557) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนลงมือ กระทำและ ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้กระทำลงไป เป็นการ จัด กิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้สมมติฐาน พื้นฐาน 2 ประการ คือ การเรียนรู้เป็นความพยายามโดยธรรมชาติของมนุษย์และแต่ละ บุคคลมีแนวทางใน การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน โดยผู้เรียนจะเปลี่ยน บทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ สามารถเก็บความจำในระบบความจำระยะยาวทำให้ผลการ เรียนรู้ยังคงอยู่ได้ในปริมาณที่มากกว่าและคงทน กว่า

2. กระบวนการเรียนรู้แบบบรรยาย (passive learning)

เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเพิ่มขึ้น เพียงร้อยละ 50 เท่านั้น ในขณะที่กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (active learning) ที่ผู้เรียนนำเสนอผลงานทางวิชาการ การเรียนรู้ในสถานการณ์จำลองทั้งมีการฝึกปฏิบัติ ในสภาพจริง มีการเชื่อมโยงกับสถานการณ์ต่าง ๆ จะทำให้ผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ถึงร้อยละ 90 ซึ่ง ณัชนัน แก้วชัยเจริญกิจ, อ้างถึงใน สิริพร ปาณาวงษ์ (2557) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้ ครูจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนเน้นการนำไป ใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และการเจรจาโต้ตอบ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สอนและเพื่อนใน ชั้นเรียนทุกกิจกรรมจัดสภาพการเรียนรู้แบบร่วมมือที่ทำหาย และหลากหลาย บทบาทของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ (ไชยยศ เรืองสุวรรณ, อ้างถึงใน สถาพร พงษ์พิบูล, 2559) ที่มีส่วนร่วม ในการเรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ ด้วยตนเอง การสร้างองค์ความรู้และร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันได้เรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน มีวินัยในการทำงาน เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่าน พูด ฟัง คิด เน้นทักษะการคิดขั้นสูง ครูสังคมนาจึงต้องวางแผนในการจัดการเรียนรู้ที่เน้น กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติในทุกสาระ ทั้งสาระศาสนา หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โดยการออกแบบกิจกรรมอย่างชัดเจน ที่สำคัญยิ่ง คือ ครูต้องใจกว้าง ยอมรับความสามารถในการแสดงออก และความคิดเห็นของผู้เรียน

นวัตกรรมจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

ในบทความนี้ ผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะยึดปรัชญาการเรียนรู้ การสร้างความรู้ด้วยตนเอง (constructivism) และวิธีสอนแบบ การลงมือปฏิบัติ (active learning) มาประยุกต์ใช้ในการจัดการ เรียนรู้สังคมศึกษา 5 รูปแบบ ได้แก่

1. การจัดการเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning)
2. การจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based learning)
3. การจัดการเรียนรู้แบบการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เป็นฐาน (Creativity-based learning)
4. การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM education)
5. การศึกษาบทเรียนและวิธีการแบบเปิด (Lesson study & open approach)

1. การเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) (ไพศาล สุวรรณน้อย, 2558) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นผู้คิดวิธีสอนแบบ แก้ปัญหาได้เสนอแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติ หรือ ได้ลงมือกระทำด้วยตนเองนำไปสู่แนวคิดของการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน พัฒนาโดยคณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ McMaster University ประเทศแคนาดา การเรียนรู้โดยใช้ ปัญหาเป็นฐานใช้ปัญหาที่

เกิดขึ้นจริงเป็นบริบทของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในการคิดที่หลากหลาย เช่น การคิด วิเคราะห์ วิเคราะห์ คัดกรอง การคิดสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ ฯลฯ แม้จะนิยมใช้ในการเรียนวิทยาศาสตร์แต่ก็มีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ได้เป็นอย่างดี การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง 2) จัดกลุ่มนักเรียนกลุ่มละประมาณ 5-8 คน 3) ครูทำหน้าที่ เป็นผู้อำนวยการความสะดวกหรือผู้ให้คำแนะนำ 4) ใช้ปัญหาเป็น ตัวกระตุ้น (สิ่งเร้า) ให้เกิดการเรียนรู้ 5) ปัญหาที่นำมาใช้ต้อง มีลักษณะคลุมเครือไม่ชัดเจนมีวิธีแก้ไข ปัญหาได้อย่างหลากหลาย อาจมีคำตอบได้หลายคำตอบ 6) นักเรียนเป็นผู้แก้ปัญหา โดยการแสวงหาข้อมูล ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง และ 7) ประเมินผล จากสถานการณ์จริงในขณะทำกิจกรรมการเรียนรู้ (learning process) และผลงานจากการเรียนรู้ (learning product)

บทบาทของครู ครูมีบทบาทในการใช้คำถาม “อย่างไร” ทุกครั้งที่ผู้เรียน เสนอแนวคำตอบแนะนำ ให้ เสนอความรู้แบบต่างๆ เช่น การ เชื่อมโยงโมเดลอุปมาอุปไมยแผนผังความคิดเรื่องที่ค้นพบได้จากไหน ได้ ข้อสรุปอะไรบ้าง ใครได้รับประโยชน์จากเรื่องนี้ และได้เอะไรการประเมินปฏิบัติการโดยประเมินการใช้ข้อมูล ร่วมกัน การค้นหาและนิยามปัญหา การได้มาซึ่งความรู้ การนำ ตนเองทักษะการเรียนรู้แบบร่วมมือและการ แก้ปัญหาใช้การ ประเมินตามสภาพจริง สร้างเกณฑ์การประเมิน เพื่อประเมิน การอภิปรายการเขียนอนุทิน บันทึกการทดลองการให้คะแนน ตนเองและการสัมภาษณ์

ผลที่เกิดกับผู้เรียน ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาทั้งความรู้ในเนื้อหาวิชาและ ทักษะต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับ บริบทจริงและสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตจริง พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การคิดวิเคราะห์ การคิด อย่างเป็น เหตุเป็นผล การคิดสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และนำไปสู่การคิดแก้ปัญหาการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีแรงจูงใจในการเรียนรู้และ มีความคงทนของความรู้ วิชาสังคม ศึกษามีปัญหามากมายที่เชื่อมโยงกับชีวิต จริงเหมาะกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เนื่องจาก ปัญหาสังคม ปัญหาจริยธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาภัยพิบัติ ที่ เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ กระทบกับทุกคน ดังนั้นการฝึกทักษะในการแก้ปัญหาจึง เป็นการเตรียมความพร้อมให้ ผู้เรียนก่อนออกไปสู่การดำเนินชีวิตจริง เพื่อให้มีความสุขและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. การจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based learning) การเรียนรู้แบบการใช้ โครงงานเป็นฐาน (Project based learning) เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับปรัชญาการ สร้างความรู้ด้วยตนเอง (constructivism) และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) ซึ่งครู เป็นผู้จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับ ชีวิตจริงอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วย ตนเองพัฒนาการคิดสร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหา และการคิด ขั้นสูง (higher order thinking) การทำงาน ร่วมกัน ฝึกภาวะ ผู้นำและผู้ตาม การจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงงานเป็นฐาน แบ่งตามกิจกรรม 4 ประเภท ได้แก่ โครงงานเชิงสำรวจ (survey project) โครงงานเชิงค้นคว้าทดลอง (experimental project) โครงงาน

เชิงพัฒนาหรือสร้างสิ่งประดิษฐ์ (development project) และโครงการเชิงแนวคิดทฤษฎี (theoretical project)

บทบาทของครู ครูต้องเป็นผู้ให้ความรู้ด้านทฤษฎี หลักการ กระบวนการ วิธีการคิดและยุทธศาสตร์ การคิดกระตุ้นให้ ผู้เรียนคิดหัวข้อโครงการและวิธีการเขียนโครงการให้คำแนะนำ ชี้แนะแหล่งข้อมูล แหล่งความรู้ และวิธีการดำเนินงานให้ความรู้ ทักษะและเทคนิคในการทำโครงการจัดงบประมาณ อุปกรณ์ สนับสนุนแต่ละโครงการและเป็นที่ปรึกษาโครงการประสานงาน กับอาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องติดตาม ความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน เป็นกรรมการตรวจสอบโครงการ ประเมินโครงการของ นักเรียนและการจัด นิทรรศการ

ผู้เรียนจะได้รับประโยชน์หลายประการ ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงาน การประสานงาน การวางแผน การทำงาน กล้าแสดงออก รู้จักหน้าที่ และมีความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี การพัฒนา ความคิด รู้จักแบ่งเวลา และการตรงต่อเวลา สามารถแก้ปัญหา เฉพาะหน้าที่สำคัญ ที่สุด คือ เข้าใจชุมชน เข้าใจมนุษย์และ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในตารางที่ 2 ผู้เขียนวิเคราะห์ จาก สารการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และนำเสนอข้อโครงการจากผู้เรียนที่ลงมือปฏิบัติจริงมา เป็นตัวอย่าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาให้ผู้เรียน เกิดทักษะ 3R และ 7C

3. การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-based Learning) วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์ (2557) การจัดการเรียนรู้ แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเป็นการวิจัยต่อยอดมาจากการจัดการ เรียนรู้โดยใช้ปัญหา เป็นฐานที่ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ แต่ยังขาดทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ จากการวิจัยผู้เรียนที่ เรียนรู้แบบ โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมีความคิดสร้างสรรค์ก่อนเรียน และหลังเรียนแตกต่างกันน้อยมาก จึงนำเอาทฤษฎี ความคิด สร้างสรรค์มาใช้ร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการคิด สร้างสรรค์สูงขึ้นสนุกกับ การเรียน ได้รับความรู้ สามารถนำความรู้ไปอธิบายปรากฏการณ์ หรือแก้ปัญหาได้ และยังส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อีกด้วย

บทบาทของครู ครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการ จัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็น ฐานประกอบด้วย กระบวนการ 8 ประการ และบรรยากาศ 9 ประการ ดังนี้ (วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์, 2557ข) กระบวนการ 8 ประการ ประกอบด้วย 1) สร้างแรง บันดาลใจ กระตุ้นความอยากรู้ 2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ค้นหา รวบรวมข้อมูล แยกแยะ และนำมาสร้างเป็นความรู้ 3) การสอน จะสอนเมื่อมีคำถาม 4) ผู้เรียนมีโอกาส หาทางแก้ปัญหา ด้วยตนเอง 5) ใช้เกมเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ 6) แบ่งกลุ่ม ทำโครงการ 7) ให้ผู้เรียน นำเสนอผลงานแบบสร้างสรรค์ และ 8) ใช้การวัดผลด้านต่าง ๆ ตามเป้าหมายที่ได้ออกแบบไว้

บรรยากาศ 9 ประการ ประกอบด้วย 1) ให้ผู้เรียนมี เวลาศึกษาค้นคว้า อภิปราย และนำเสนอมากที่สุด 2) หลีกเลี่ยง การอธิบายอย่างละเอียด แต่จะตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียน สนใจต่อ 3) ครูต้องหลีกเลี่ยงการ ตัดสินแบบเด็ดขาด เช่น ถูก-ผิด 4) ครูสนับสนุนให้ผู้เรียนคิด 5) ใช้เรื่องที่ผู้เรียนสนใจเป็น เนื้อหาสำหรับ

การศึกษาค้นคว้าและตามด้วยเนื้อหาตามตำรา 6) ควรใช้เวลาเรียนมากกว่า 90 นาทีบูรณาการรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยมีกลุ่มครู 2-3 คน จัดการเรียนรู้ร่วมกัน 7) เน้นให้ผู้เรียนสนใจพัฒนาการตนเอง และครูวัดผลเพื่อ รายงานให้ผู้เรียนทราบการพัฒนาในแต่ละด้าน 8) ผู้เรียนต้อง เรียนรู้ด้วยความสมัครใจความสนใจและให้ความร่วมมือ ครูควร หลีกเลี่ยงการลงโทษ และ 9) ครูเป็นผู้รับฟังเรื่องราวที่นักเรียน คิดนำเสนอ และเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ครูควรให้กำลังใจและ แสดงความคิดเห็นในโอกาสที่เหมาะสม

4. การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM education) (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2558) สะเต็มศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ ที่บูรณาการความรู้ 4 วิชาเข้าด้วยกัน คือ วิทยาศาสตร์- เทคโนโลยี-วิศวกรรมศาสตร์-และคณิตศาสตร์ (Science- Technology- Engineering-Mathematics: STEM) เน้น การนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงรวมถึงการพัฒนา “กระบวนการ” หรือ “นวัตกรรม” ที่สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ต้องการกำลังคนที่มีความคิดสร้างสรรค์

5. การศึกษาบทเรียน (Lesson study) และวิธีการ แบบเปิด (Open approach) (นภาพร วรเนตร สุตาทิพย์ และคณะ, 2552) การศึกษาบทเรียน การศึกษาบทเรียน เป็นแนวคิดที่ครูในประเทศ ญี่ปุ่นใช้เพื่อพัฒนาวิชาชีพมากกว่า 100 ปี ช่วยให้ครู พัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาการเรียนรู้ ได้สะท้อนผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษาบทเรียนของครูญี่ปุ่นที่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนให้เป็นตาม เป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นได้เป็นอย่างมาก เป็นรูปแบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รักษาเป้าหมายเพื่อการ เรียนรู้ของผู้เรียน เน้นการจัดการเรียนรู้ในบริบทที่มีครูอยู่ใน เข้าร่วมโครงการพัฒนา การศึกษาบทเรียนได้เห็นบทบาทตัวเองที่มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสอนและ พัฒนา วิชาชีพของตนเองด้วยการศึกษาบทเรียน มีขั้นตอนดังนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2557) 1. การกำหนดเป้าหมายและการวางแผนการจัดการ เรียนรู้ โดยกลุ่มครูร่วมกันกำหนดเป้าหมายและสร้างแผน การจัดการเรียนรู้ในเรื่องที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน 2. การนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้และการสังเกต การสอน โดยมอบให้ครูคนหนึ่งเป็นผู้สอน ในขณะที่ครูคนอื่น ๆ และผู้บริหารโรงเรียนทำหน้าที่สังเกตการสอน บันทึกการสังเกต 3. การสะท้อนผล เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับการสอน การแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ร่วมกัน และบันทึกการเรียนรู้ของครูเพื่อสะท้อนผลว่าครูได้ เรียนรู้อะไร เพื่อนำไปปรับแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับการสอน ในปีการศึกษาถัดไป

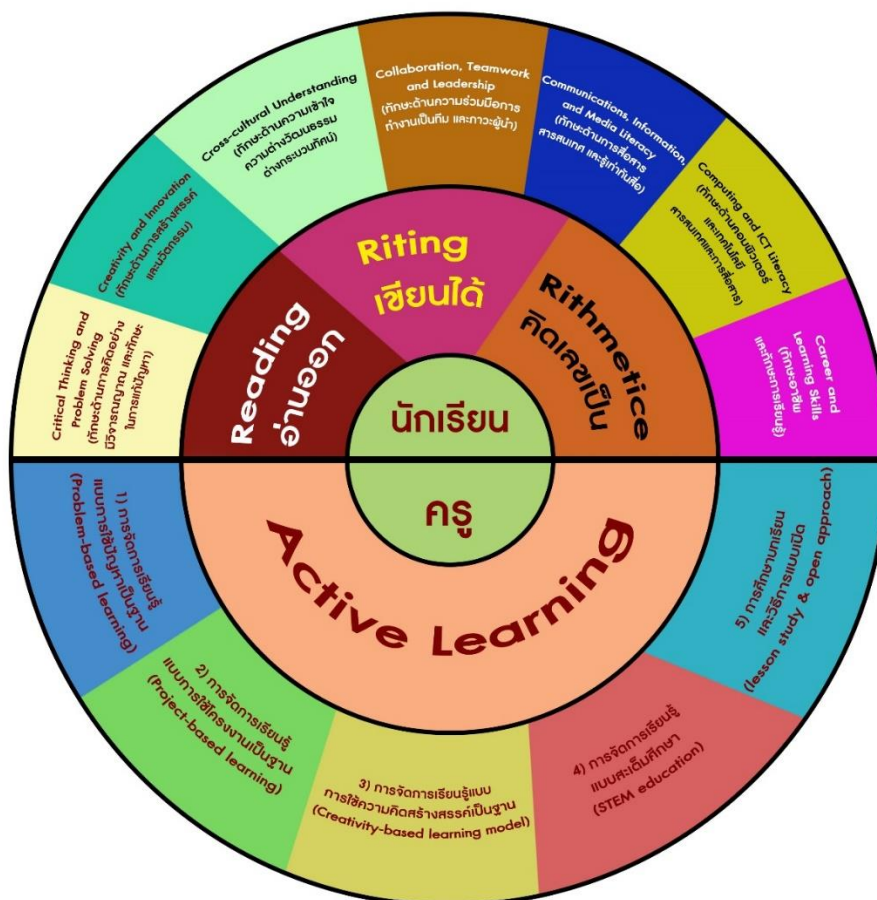
บทสรุป

การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (student-centered learning) และสามารถเลือกวิธีการ จัดการเรียนรู้โดยยึดปรัชญาการสร้างความรู้ด้วยตนเองและ วิธีการจัดการ เรียนรู้แบบ active learning ซึ่งในบทความได้ นำเสนอวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นตัวอย่างแนวคิดและ แนวทางสำหรับครู เพื่อพัฒนาผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษาตาม หลัก 3R และ 7C เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการ

ดำรงชีวิตใน ศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 5 วิธี คือ 1) การจัดการเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) 2) การจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based learning) 3) การจัดการเรียนรู้แบบใช้ ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-based learning model) 4) การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM education) และ 5) การศึกษาบทเรียนและวิธีการแบบเปิด (lesson study & open approach) ผู้เขียนหวังว่าบทความนี้จะ เป็น ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น โดยครูและผู้เรียนเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อสนองตอบต่อยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดการเรียนรู้โดยนวัตกรมที่ใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษาตามหลัก 3R และ 7C เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 5 วิธี ดังนี้

ภาพ : นวัตกรรมการสอนสังคมศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 St

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2563. จาก <http://www.mengrai.ac.th/ebooktrain/sara.doc>.
- _____. (2563). *การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2563. จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=38880&Key=news_research
- กุลวดี ทองไพบูลย์. (2557). *เข้าใจเด็กยุคใหม่เพื่อการเลี้ยงลูกให้ดีขึ้น*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563. จาก <https://th.theasianparent.com/เข้าใจเด็ก ยุคใหม่-generation-z-เพื่อการเลี้ยงลูกดีขึ้น> แกมมา โค.
- ธานินทร์ ณะอม. (2563). *ทิศทางการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563. จาก http://www.singburi.go.th/etc_files/แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ12.pdf.
- นภาพร วรเนตรสุตาทิพย์ และคณะ. (2552). การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) และวิธีแบบเปิด(Open Approach): กรณีศึกษา โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์) ระดับประถม. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 32(4), 76-80.
- ปานวาด อวยพร. (2557). *Active Learning หมายถึง อะไร*. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2563. จาก <https://panward8info.wordpress.com/2014/01/29/active-learning>.
- รัชนิกร ทองสุขดี. (2544). *สารสนเทศเพื่อการสอนสังคมศึกษา*. เอกสารประกอบการสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัสนันท์ หัตถศักดิ์. (2563). *การสร้างความรู้ความเข้าใจ กระบวนการเรียนการสอน*. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2563. จาก regis.rmutp.ac.th/km_regis/stock/2557/2-57.ppt
- ไพศาล สุวรรณน้อย. (2563). *การเรียนรู้โดยใช้ปัญหา เป็นฐาน (Problem-based Learning :PBL)*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563. จาก <http://ph.kku.ac.th/thai/images/file/km/pbl-he-58-1.pdf>
- วิจารณ์ พานิช. (2563). *วิธีการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2563. จาก <http://www.teenpath.net/data/r-article/00004/tpfile/00001.pdf>.
- วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์. (2563). *การสอนแบบสร้างสรรค์ เป็นฐาน CBL ตอนที่ 1*. สืบค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563. จาก <https://blog.eduzones.com/redirect.php?url=http://blog.eduzones.com/training/123198>.
- สิริพร ปาณางษ์. (2563). *Active Learning เทคนิค การเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2563. จาก http://edu.nsr.ac.th/2011/files/knowledge/17-14-19_22-07-2014_2-1.pdf.

Journal of Buddhist Education and Research : JBER

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2564

[225]

Vol.7 No.1 January - April 2021

สถาพร พงษ์พิบูล. (2563). *คุณภาพผู้เรียนเกิดจาก กระบวนการเรียนรู้*. สืบค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2563. จาก
http://library.surat.psu.ac.th/research/1422866191_6,2%20april-sep55.pdf.